

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XX-ik évf.

Julius, Augustus 1885.

4-ik füzet.

A KERESZTÉNY VALLÁS FELVÉTELE NEMZETÜNK ÁLTAL.

— Történelmi tanulmány az állameszme szempontjából. —

Az első, s maig is a legnagyobb eszme, mivel a magyar Európában találkozott, s mivel államalkotása nagy munkájában számitania kellett, a keresztény vallás.

Mint pogányok jöttünk Európába, hol már a kereszténység ki volt fejtvé, meg volt alapítva. Hoztuk magyar mythológiánkat, melynek olvasása ma is hat kedélyünkre. Hittük az egy Istent, a lélekhatalmatlanságát; csakhogy az Istent az elemekben tiszteltük. Hogy berkekben, kútfőknél, szikláknál ne áldozunk a magyarok istenének, még 1092-ben is törvénnyel tiltják.

Századokon keresztül azon nézet uralma alatt álltunk, mintha a megalakult egyház s a formulázott vallás hozta volna létre a keresztény miveltséget: az újabb kor épen megfordítva, azt a tant kívánja felállítani, hogy a keresztény mivelődés hozta létre századok folytán előbb a keleti, majd a római egyházat s majd a reformációt. Nézetünk szerint a kettő egymás mellett fejlett. A keresztény vallás megalapítója alapelveket tett le, melyeknek nemcsak erkölcsi, nemcsak vallásos, de egyszersmind politikai missiójuk is van. Ezen alapelveknek, eszméknek a keresztény mivelődés kifejlődésére mindenestre meg volt a hatásuk. A kereszténység alapelvei előlmentek, világitottak, azok nyomában fejlett ki a dogma, a kánon és lithurgia, melyek az egyház s a különböző felekezetek alakulására és szétválására vezettek.

Abban az időben a vallás és állam, az egyházi és világi élet, az egyházi és politikai intézmények, az egyházi és polgári társadalom, a világi és egyházi hatalom még nem volt külön vállva, köztük a határvonal nem volt elhuzva: az egyház mint szellemi s a világi hatalom mint polgári intézmény mai körvonalaít nem birta.

Kezdetben csakis az ige, a kereszténység eszméje és szelleme állt az emberiség rendelkezésére. Inkább morál, mint dogma, inkább erkölcsi mint vallásos kijelentés. Első tekintete az egyénre, az egyén erkölcsi életének irányadására esik; benne egyuttal az egyén pol-

gári, családi, társadalmi és állami viszonyainak alapiránya is le volt téve.

A zsidóvallásból indult ki, hol már nincsen bálványimádás, az isten lakhelye az ég: de nemzeti isten, a zsidó nép az isten kiválasztott népe. A keresztény vallás az istent, az emberiség közös atyjának, közös istenének proklamálja, s ez által a nemzet és nemzet között a határvonalokat lerombolja.

Elfogadja a Mózes tizparancsolatját. Mintegy felállítja az eszmét, hogy a moral törvényei az egész emberiséggel közösek, hogy a moral, mint a családi és társadalmi élet sarkköve, örök és egyetemes, minden kort és minden népet egyaránt kötelezett és kötelez. Az egyén belvilágában felállítja a hitet, az Istenben való bizodalmat, az örök-élet iránti reményt; hit- és reménynyel tölti el, mi az önbizodalomnak lett forrása. Felállítja az Isten előtti egyenlőséget, előnkbe szabja a felebaráti szeretetet: azt az irányt, mit az ujabbkori liberalismus egyenlőségnek és testvériségnek nevez, már kimondja. Az embernek embertársa feletti uralmának, a kasztszellemlnek hadat izen, a rabszolgaságot eltöri.

Míg az egyéni, családi és társadalmi élet elébe magasabb irányokat szab azáltal, hogy a nemzeteket egymáshoz közelebb hozta, alapját vetette az európai államélet amaz alakulásának, mi az európai nemzet-családi életet előidézte, s mi által a nemzetek között az az elszigetelt állás, mely az ókori, még a napi ázsiai népek közeledésének utját állta, megszűnt. S előidézte azt, hogy a mig az ókori népek történetében nincs összefüggés, minden nemzet története külön történet: Európában egy összefüggő világtörténet állt elő, mely az emberiség történetekép szerepel, szellemi kapocscsa lett, melyben az emberiség, melynek egyesítése lebegett Krisztus előtt, s az emberiség közös végczélja egyetemes fejlődésében kísérve van. Ezért nevezük, és pedig méltán, a keresztény vallást a szeretet vallásának.

A keresztény vallás alapelvei le voltak téve, de hogy azok gyakorlati értékre jussanak, ama kor civilizációjának kellett róla gondoskodni. Be kellett vinni a családi, társadalmi és állami életbe; szellemi céloknak fizikai eszközöket kellett adni. Egyelőre terjesztéséről gondoskodtak, kezdetben szóval, majd fegyverrel. Berendezéséről kellett gondoskodni, kezdetben, mint keleten és az ókorban, a polgári intézményekkel kívánták kiegyeztetni és egyesíteni, de csakhamar beindult különválása. A terjesztés és szervezés különböző irányban kezdett haladni; a moral teréről a dogma terére léptek, s csakhamar előállott a vitatkozások korszaka, mely a felekezetekre szakadást előidézte.

Az első századokat a Krisztus emberi vagy isteni léte felett kelt vita tölti be, mignem a nicäai zsinat (325) kimondja a Krisztus születését, de azért istenséget tulajdonít neki; s megnyílik a századokig tartó vita, mely a szemlélődést a keresztény vallás erkölcsi és politikai missiójáról, lényegéről, a formákra terelte. A negyedik században a vita általánossá lesz, a Krisztus istensége mellett a konstantinápolyi zsinat a szentlélek istenségét is felállítja: kezd a katolikus vallás alakot öltetni. A papi nőtlenség eszméje felmerül; a templomokat képekkel látják el; a harang és orgona használatát behozzák; bejött az urvacsoránál az ostyá. A szertartások formulázást nyernek.

A kereszténység dogmái, szertartásai, az első századokban, egyeségesen fejlenek. Három patriárcha van, hosszasan egyet értenek. Azonban az V. században a keleti és nyugoti, illetőleg a konstantinápolyi és római pátriárkák között, különösen a szertartások felett nézeteltérések merülnek fel. Szakadás kezdődik, minek következtében felekezetek egész serege kezd fellépni. E felekezetek egyelőre magát a dogmát érintik. A Krisztus istenségével szemben, különösen az ariánusok hatalmas tért foglalnak el. Majd a képek tisztelete, imádása kérdése merül fel, mi nagy hullámokat vet fel, s megkezdődik a képrombolás. A képtisztelők és képrombolók két táborra válnak: kelet a képek ellen, a pápa a képek mellett nyilatkozik. A II-ik nicäai zsinat (787) a képrombolók ellen kimondja az egyházi átkot; a képek tisztelete meglelt állítva; de azért az egyetértés kelet és nyugat között mindinkább bomladoz.

Még ez ideig a pápai szék a konstantinápolyi császárok védelme alatt áll. A népvándorlás által elsodort nyugot-római császárság helyébe egyelőre a pápai szék kívánt lépni: a keleti császárok támogatják. Mert Itália hódítók kezébe jut, Nagy Constantin Rómát és környékét a pápának ajándékozza. S mert a keleti császárok birtokában megtartani nem tudják, a pápa magát a frank királyok védelme alá adja. Pipin legyőzvé a longobárdokat, Rómát az ostrom alól felszabadítja, a pápának az exarchatus felett világi uralmat enged (756). A pápa Pipint királylyá, fiát Nagy Károlyt császárrá koronázza. A nyugot-római birodalom e formában helyreáll s következése lesz, hogy a pápa és a konstantinápolyi pátriárcha között előáll a fensőségi kérdés s bekövetkezik a két századon át tartó elkeseredett viszály, mely később IX. Leo alatt (1054) a keleti egyház kiátkozásával végződik, s mely a szakadást véglegesíti. A keleti vallást követők ó-hitü elnevezést kaptak.

E ponton találták a magyarok kijövetelükkor a keresztény vallást. Még tényleg nem szakasztott volt ugyan a keleti és nyugati egyház egymással, de már külön irányban fejlenek; a népeket és nemzeteket mindenik magának kívánja megnyerni. A magyar mint pogány lép Európába, a térítők nála is megjelennek: felmerül a hova csatlakozás kérdése.

A keleti vallásnak meg voltak érdemei és előnyei. Az evangéliom első hirdetői görög nyelven prédikáltak. Az evangéliom, az új testamentum görög nyelven iratott meg; a keresztény vallásnak nevet a görögök adtak. A görög bölcsészet készítette elő utját; zsidó nyelv és műveltség útján aligha talált volna utat az emberiség szívéhez. Az eszmét és tant a keleti birodalom fogta fel, Konstantin, illetőleg a keleti császárság vette legelőbb állami óltalom alá, s adta meg intézményi jellegét (311—312).

A császárok és császárnék egész hosszú sora buzgolkodik mellette. Nemcsak a birodalom népét és tartományait kívánják megnyerni, de térítőket nevelnek, kiket a távolabb vidékekre küldjenek el. Theodorich mint kezes hozzájuk jut, tőlük távozva, mint buzgó térítő lép a góthok királyi székébe; Ulphilás püspök a góthok részére görögből a szentírást lefordítja, góth betűket alkot, miből a német írásjegy fejlett. Cyrill és Methodot a morvák megtérítésére küldik (884), ezek lefordítják részökre a bibliát és imádságokat, alkotják a cyrill betűket és írást, a szlávoknak szintén írás jegyeket adnak, s megvetik a szláv nyelv elemeit. Nem kívánták a görög nyelvet a vallás nyelvévé tenni; utat engedtek a nemzeti papság kifejlésére; megnyitották az utat, hogy az egyházi és világi fenhatóság az uralkodó személyében egyesíthető legyen. S mi a terjedésre oly döntőleg hatott, a görög egyház, miként a nyugati, a néptől nem kívánt tizedet.

A nyugati illetőleg római vallás sem lépett fel kevesebb igényekkel. A keresztény vallás eszméit nyugat Európa családi, társadalmi és állami élete szempontjából fogta fel. Felfogása gyakorlati: a keresztény hagyományok, legendák mellett, az egyes nemzetek pogány szertartásait s művelődési kívánalmait alkotásainál figyelembe vette.

Rómában a császárok alatt a kereszténység három első százada isteni tiszteletével csak a katakombákban érezte magát bátorságban; a hittérítés, buzgolkodás martyrságra vezetett. A császárság hanyatlása egyengeti meg a kereszténység útját. A népvándorlás hullámai csapkodnak már Róma körül, Attila (452) Róma előtt megje-

lenik, Leo a vallás egész fényében elébe megy, a világ hódító Róma falai alól visszafordul: e jelenet óta a vallás és a pápák hatalma a nép szemében meg lett alapítva. A népvándorlás a római császárságnak véget vet. (476.) A mily arányban sülyed Róma világi jelentősége, azon arányban emelkedik a népnél a vallás fensőségének elismerése. A VI. században a keresztény idő számlálást már a Krisztus születésétől kezdik. Phocius császár Rómát minden egyházak fejének nyilvánítja (606), s kezdődik a római szék világtörténelmi hivatala.

A kereszténységnek Rómában kellett tért foglalni arra, hogy nyugaton népszerűsége vergődhessék. Róma klasszikus irodalma s a római törvények még nem mentek volt feledékenységbe a népek előtt. Rómában a régi imperátorok, a régi patriciusok tekintélye még mind oly fényben állt, hogy a hódítók büszkeségöknek tartották ilyeneknek tekintetni. A Caesarok a római vallásban mint Pontifex Maximusok szerepeltek, a pápák a méltóságot magokra ruházták; s egyelőre titkon, majd nyíltan, ama gondolatnak éltek, hogy az egyházi főméltóság mellett, az összeomlott római birodalom világi fenhatóságát is kezökbe egyesíthessék. E végre a népszerűség első feltételeit Rómában kellett keresni. Az imperatori kor pompája, a római mythologia fényes szertartásai, a triumfánsok fényes diszmenetei a nép kedélyén még mind uralkodtak. Róma tehát elfogadta a közösen megalapított dogmákat, de a keleti vallásnál fényesebb ritust fejt ki; a ceremóniákat, miket kelet gazdagabb képzelődése kimondott, oly alakba önti, melynek magasztosságát a festészet, szobrászat, zenészet kifejthesse és emelhesse. Egy vallást állított elő, mely külsőségekben a keletitől nagyban különbözött, s mely előtt a nyugati világ minden püspöke s világi hatalma csakhamar meghajolt. Az imádkozás mellett a társadalom céljait a keleti vallásnál nagyobb figyelembe vette. Kevesebb ünnepnapot állított fel. Kelet böjtölésre, sanyargatásra, önkínzásra vállalkozó remetéi helyett, mi ott már a IV. században tulságokba ment át, magasabb célú egyházi rendeket állított elő. Keletkezik a VI. században a Szent Benedek rend, mely egyházi célok mellett a földmivelés, a miveltség és tudományok terjesztésére is vállalkozott.

Kolostorokat, apátságokat és püspökségeket állit, melyek a miveltség és tudomány ápolását és terjesztését kezökbe veszik. Szemlélődő hajlam vonul ezek falai közé; egyik a klasszikusokat másolja, a másik szent képeket fest, szobrokat farag. Jeromos 410 tájt befejezi a latin biblia fordítását, a Vulgátát, mi a nyugoti mivelledés

kulcsává lesz. Minden szerzetnek meg van scriptoriuma, hol a szerzetesek mint miniátorok, illumiátorok másolják a könyveket, mesteri czimbetükkel és képekkel látják el; fentartják az ókori műveltség maradványait; terjesztik a még használható eszméket. A zárdák püspöki és érseki székhelyek egyszersmind iskolák, melyekben a trivium tantárgyai: a grammatika, retorika és dialectika; a quadriennium tantárgyai: az arithmetica, musica, geometria és astronomia. A görög-római művelődés maradványait az azon időben nyugatra betört arabok tudományával felfrissítve terjesztik.

Nagy Károly alapítja a római császárságot: egy Róma, egy császár, egy pápa lett a jelszó. Már Nagy Gergely pápa a VII. században felismeri, hogy az egyházi hatalom terjesztésére legalkalmasabb ut a papság befolyása a politikára és kormányra. Állam és kormányférfiakkal már azóta ők kezdték ellátni az udvarokat. Ha az egyház nem veheti kezébe egyszersmind a világi hatalmat, legalább az államra befolyást, s a világiak mellett, kikkel versenyre szálltak, külön rendi állást követelnek. S nagy Károly szervezkedésében az egyház ezen igényeit nemcsak kielégítette, de egyszersmind formulázta. A pápa világi birtoklása folytatásakép, az apátságok és püspökségek terjedelmes birtokhoz jutnak; a főpapság mint első rend, a közélet terére benyomul. A papság az állami terhek viselése alól felmentett, s mint ilyen keresett állásá lesz. Bejött a papi ruha viselése, egyelőre csak az isteni tisztelet alkalmára, de mint kitüntetés jele csakhamar kedvelté lett. Így szervezkedett és emelkedett a római vallás. Az egyház és a papság ahoz a kiváló álláshoz jutott, mely a nyugati egyházat a keleti egyház fölé emelte.

Szent Istvánnak a két vallás között kellett választania. Az első hittérítő VII. Leo pápától jött (937); a görög egyház szintén küldi Hierotheust (949) Egyik háta megett a keleti, a byzanci patriárcha és a keleti császárság; a másik megett a római pápa s a római birodalom. Mindkettőnek szomszédságában vagyunk.

Ugy látszik, hogy nálunk a keleti vallás kezdetben nagyobb hódításokat tett. Az itt talált s tőlünk polgári jogokat nyert népek nagyobb része a keleti valláshoz tartozott; maig is maradtak keleti valláson magyarok. De ha vizsgáljuk a keleti vallás befolyását a keleti birodalomra, hol az udvar erkölceit a sülyedéstől meg nem mentette, befolyását keletre, hol a főváros magos kulturája mellett a nép sötétségben maradt: bár a keleti vallás keleti vérünkkel inkább összhangzott, az állameszme szempontjából ki nem elégíthetett. A keleti egyházzal való érintkezés a magyar keresztény termi-

nológiába sok szláv elemet vezetett be, ide vonatkozó szavaink egy jó része szláv eredetű: miután a keleti vallás a szlávok vallása lett, aligha be nem következik reánk is, mi a bolgárookra bekövetkezett, a szlávokba lett beolvadás; miként ők, szláv elemmé lettünk volna, alkotmánytalan néppé.

A római vallás más légkört ígért. Abban az időben az egyházi élet körvonalai még nem voltak oly mereven elhuzva, mint azt VII. Gergely később formulázta, nemzeti szokásainkat nem félt-hettük. A római vallás elfogadása annyi volt, mint a nyugati kul-tura elfogadása. Kilátást nyújtott a nyugati mivelődés, a nyugati in-tézmények, nyugat mivelődésre képesebb és hajlandóbb népei és nemzetei család-kötelékebe juthatásra. Összeköttetéseket ígért, mely támogat. S lehet, hogy a vallás szertartásai keleti képzelődéseinket jobban megragadták.

Szent István, ki nem kisebb bölcs mint szent, profétai lelké-nek egész meggyőződésével a nyugati vallásra mutatott, Már atyja Gejza felvette a keresztény vallást, s maga is megvolt keresztelke-ve. Mikor atyja halála után kormányra lépett, már terjeszti a keresztény vallást, egyházakat, püspökségeket állit. A térítés mun-kájában Astrik az első pannonhalmi apát támogatja. A kertekben, berkekben, forrásoknál, hol a nép áldozni szokott felállította a ke-resztet; a nép látogatta ezeken a helyeken egy ideig; egyik ősszokás sze-rint áldozott, a másik imádkozott, mig aztán uj hitét megszokta. A népet templomba vitte be, s mert a tömeg együttléte mindig feleme-lőleg hat, a nemzet megkapta az egyházi és községi élet iránt a hajlamot; s pár év alatt a nemzet elő volt készítve, hogy a nagy munkára a pápa áldása ki legyen kérve.

Szent István Astrikot Rómába küldte II. Sylvester pápához, hogy mint a kereszténység fejének magát és országát a nyugati egy-ház kebelébe felajánlja, s magát és országát, hová az avarok bukása után Pannonia beosztva volt, a salzburgi érsekség és passauai püs-pökség befolyása alól felszabadítsa. Szives fogadtatásra talált. II. Sil-vester az ezredik év mártius 27-ről egy okmányt adott ki, mely-nek hitelessége kérdésébe nem bocsátkozva, elfogadjuk a tényt, hogy II. Sylvester Istvánt királyi korónával ajándékozta meg; felhatal-mazta, hogy mint apostoli király maga előtt kettős keresztet vitet-hessen; felhatalmazta és megbizta, hogy a magyar egyházat a szent-szék nevében berendezze és kormányozza. Az egyház felett oly jo-gokat nyert, minővel csak a császár s a francia királyok voltak felruházva. A független magyar egyház felett fő-kegyuri jogot nyert,

melynek alapján püspökségeket és apátságokat állíthatott, püspököket nevezhetett s az egyházi zsinatok végzéseit jóváhagyhatta. Állítólag az országot 10 püspökségre osztotta; felállítja a kalocsai, veszprémi, pécsi, bácsi, győri, n.-várad, egri, vácz, gyulafehérvári, csanádi püspökségeket, s azokat az esztergomi érsekség alá, mint metropolita alá rendeli, mert a primásság nemzeti elnevezés; birtokkal látja el, még pedig oly bőkezűleg, hogy miként meg van jegyezve, úgy csak a normannok, csak hódító Vilmos dotálta az egyházat s kötelezte alattvalóit, hogy az egyház részére természetényeik és marháik tizedével adózzanak, mit a nemes is fizetett. E mellett 2 káptalant s 4 apátságot állít s a papság befolyását a közügyekbe elismerte.

Ezzel beléptünk az egyházba, mely sokáig egész nyugat s ma is 200 millió vallása; beléptünk a nyugati vallás és civilisatio eszmekörébe, a kedélyvilág, a családi, társadalmi és állami élet amaz irányába, melyben nemzetünk ma is halad s mi által az európai civilisatio sikerének vagy balsorsának mi is osztályrészesei vagyunk.

Volt mégis egy, mit elfogadni nem bírtunk, a római vallás kosmopolitismusa. Hinkmar reimsi érsek francia egyházat akar, de az excommunicatio előtt meghajlik: Szent István se mehetett odáig. Elfogadtuk az egyetemesítés közegét, a latin nyelvet, az egy pápa, egy Róma eszméjét; de az egy császárt nem; magunkat csakis a szent szék közvetlen védnöksége alá adtuk, nemzeti függetlenségünkről nem kívántunk lemondani; független egyházat nyertünk. S ez által egy nemzeti papsághoz jutottunk, mely hive vallásának, de hive hazájának; osztozik a nemzet örömeiben, fájdalmaiban; s az állameszméje előtt traditionalis patriotismusával meghajol.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR ÉLETE ÉS MUNKÁI.*)

Duka Tivadar Londonban élő hazánkfia, ki a bengáli hadseregénél mint tábori orvos szolgált, egy felette érdekes művel gazdagította az angol irodalmat. Ugyanis egy 234 lapra terjedő kötetben eddig ismeretlen adatok nyomán megírta Körösi Csoma Sándor életrajzát, miáltal örök emléket állított páratlan jellemű honfitársunknak s tiszteletet szerzett az angol nemzet előtt a magyar névnek.

Szerző előszavában felemlíti, hogy jóllehet kevés a hiteles adat, melyből az életrajzot összeállította, de azért mégis az egy összefüggő egészet alkot a tudomány ama bámulatos emberének életéről, ki külföldi létére csakis angol nyelven közölte dolgozatait; s kevés külföldi tudós részesült is olyan tiszteletben az angolok előtt, mint ő, a minnek bizonyága a sirja felett emelkedő szép emlék. A Körösi Cs. Sándor neve nem fog elmaradni egy műből sem, mely a Tibeti irodalmat tárgyalja, vagy a buddhista tanulmányra vonatkozik.

Az egész mű, melyhez Körösi Cs. Sándornak arczképe és sir-emléke is csatolva van, 12 fejezetre oszlik. A könyv végén levő függelékben pedig dolgozatainak czime s azokból kivonatok vannak közölve.

Az első fejezet tartalma: Bevezetés, Csoma születéshelye, szülei, ifjusága, tanulmányai Nagy-Enyeden és a göttingai egyetemen, tervei s előkészületei utjára, elutazás keletre. A bevezetést szerző így kezdi: Dr. Campbell Archibald, kormányzó-ügynök a britt Sikkimben, az 1843-ik év végefelé a következőket írta: „Halála óta is mindig abban a reményben voltam, hogy a Bengal Society-nek (társulat) valamelyik tagja tüzetes leírást fog közölni keleti pályájának részle-

*) Life and Works of Alexander Csoma de Körös. A biography compiled chiefly from hitherto unpublished data: with a brief notice of each of his published works and essays, as well as of his still extant Manuscript. By Theodore Duka, M. D. Fellow of the Royal College of surgeons of England; surgeon-major her majesty's Bengal medical service, retired; Knight of the order of the iron Crown; corresponding member of the Academy of sciences of Hungary. London, Trübner & Co. 1885.